

Η ΚΟΣΜΗΣΗ

Γεωργία Κουρτέση - Φιλιππάκη

Αρχαιολόγος - Προϊστοριολόγος
Δρ. του Πανεπιστημίου των Παρισίων (Paris I - Sorbonne)

Η κόσμηση ανοίγει ευρείες προοπτικές στην έρευνα της τεχνολογίας του παλαιολιθικού, αλλά κυρίως σ' αυτήν των ιδεών και διαπροσωπικών και κοινωνικών σχέσεων. Το κόσμημα είναι σύμβολο που περιλαμβάνει μία ή περισσότερες έννοιες. Οι έννοιες αυτές γεννήθηκαν σίγουρα πολύ νωρίς, η έκφρασή τους όμως μέσα από το αντικείμενο εμφανίζεται στην αρχή της Ύστερης Παλαιολιθικής, την ίδια περίπου εποχή με την τέχνη. Τα μηνύματα που μεταφέρονται παραμένουν ακόμη άγνωστα, ωστόσο πολλά είναι τα στοιχεία που μας πληροφορούν τουλάχιστο για τις επιλογές που έγιναν.

Η αναγνώριση των αντικειμένων κόσμησης δεν είναι εύκολη. Τις περισσότερες φορές επιβάλλεται γιατί βρέθηκαν στις ταφές, δίπλα ή πάνω στον σκελετό. Αλλά και οι χώροι κατοικίας έδωσαν μεγάλο αριθμό ευρημάτων, υπό κατεργασία, ακέραιων ή θραυσμάτων, που δεν αντιστοιχούσαν πάντα σε αυτά των ταφών.

Τα αντικείμενα κόσμησης ανήκουν σε περισσότερες και διαφορετικές κατηγορίες: δόντια ζώων και όστρα, αφενός, μορφολογικά αντικείμενα, αφετέρου, από κόκαλο, κέρατο ελάφου, χαυλιόδοντα μαμμουθ ή ορυκτές ύλες, ιδιαίτερα φροντισμένα, με εγχάρακτο διάκοσμο, ή απλώς διάτρητα θραύσματα. Πρέπει όμως να χρησιμοποιήθηκαν και φθαρτά υλικά, όπως φλοιοί δέντρων, δέρματα, φτερά, λουλούδια.

Τα δόντια των ζώων είναι τα πιο παλιά αντικείμενα κόσμησης, ίσως γιατί προέρχονται από το οικείο περιβάλλον των παλαιολιθικών κυνηγών. Εμφανίζονται γύρω στα 35.000 χρόνια, με την εξάπλωση στην Ευρώπη της Ωρινάκιας πολιτι-

σμικής φάσης, η οποία φέρνει μαζί της την κόσμηση, την τέχνη και τις νέες τεχνικές κατεργασίας των σκληρών ζωικών υλών.

Η χρήση των δοντιών ζώων στην κόσμηση παρατηρείται σε όλη τη διάρκεια της Ύστερης Παλαιολιθικής. Η επιλογή τους έγινε σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια. Έτσι, τα δόντια των ειδών που προορίζονταν για κατανάλωση και διατροφή, όπως π.χ. του ταρανδού, δεν χρησιμοποιήθηκαν καθόλου στην κόσμηση ή πολύ σπάνια. Παρατηρείται επίσης προτίμηση για συγκεκριμένα δόντια. Οι κυνόδοντες της αλεπούς είναι πολυάριθμοι σε σχέση με τα οστέινα κατάλοιπα του ίδιου ζώου, καθώς επίσης οι κυνόδοντες του ελαφιού. Λιγότερο συχνά είναι οι

Διάτρητοι κυνόδοντες αλεπούς από τη θέση Arcy-sur-Cure, Γαλλία. (Φωτ. A. Leroi-Gourhan).

Κοπήρες βοοειδών με εγκοπή από τη θέση Arcy-sur-Cure, Γαλλία. (Φωτ. A. Leroi-Gourhan).

Διάτρητο οστό πουλιών από το σπήλαιο La Garenne, Γαλλία. (Φωτ. A.S.S.A.).

Η ταφή στα σπήλαια Grimaldi, Ιταλία, όπου όστρερα και διάτρητα δόντια ζώων κοσμούν την κόμμωση του νεκρού. (Φωτ. Musée de l'Homme).

Περιδέραια από κυνόδοντες πολικής αλεπούς και απολιθωμένα όστρερα από τη θέση Dolni Vestonice, Τσεχοσλοβακία. (Κατά J. Jelínek).

κοπτήρες του αίγαγρου, οι κοπτήρες και οι κυνόδοντες του αλόγου, σπάνια είναι οι κυνόδοντες του λύκου και της αρκούδας.

Μερικές ανθρώπινες ομάδες έδιναν ιδιαίτερη σημασία σε ορισμένες κατηγορίες δοντιών: έτσι βρέθηκαν κυνόδοντες αλεπούς, διακοσμημένοι με παράλληλες εγχυράξεις, ελαφιού με εγχυράξεις σε σχήμα σταυρού, και νεαρού αλόγου με εγχυράξεις διαφόρων γεωμετρικών σχημάτων, κυρίως τριγώνου. Τα πιο πολλά από αυτά τα δόντια έχουν την σπή στην άκρη της ρίζας, ενώ άλλα φέρουν μια σειρά σπών σε όλο το μήκος τους. Τα όστρερα εμφανίζονται επίσης κατά την Ωρινθιακή φάση, αλλά λίγο αργότερα από τα δόντια. Η παρουσία τους είναι ενδεικτική μετακινήσεων, ανταλλαγών, ευρύτερων επαφών και δεσμών των παλαιολιθικών. Οι παλαιολιθικοί περισυνέλεσαν συχνά απολιθωμένα όστρερα, τα ζωντανά όμως ήταν πάντα περισσότερα. Οι τότε παραθαλάσσιες θέσεις βρίσκονται σήμερα κάτω από

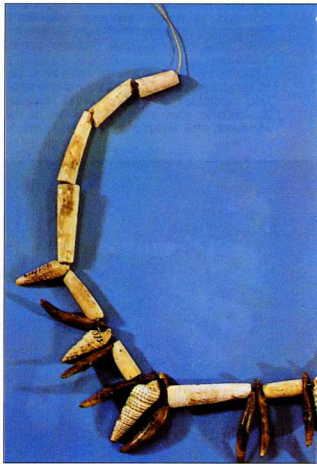
την επιφάνεια της θάλασσας, αλλά όσο πλησιάζει κανείς προς τον Ατλαντικό ωκεανό, προς τη Μεσόγειο ή προς τη Μαύρη Θάλασσα, τόσο αυξάνει ο αριθμός των οστρέων στην κόμμωση. Το καλύτερο παράδειγμα είναι τα σπήλαια Grimaldi στην Ιταλία, όπου τα όστρερα αποτέλεσαν το κατεξοχήν υλικό κόσμησης στις ταφές. Όπως και για τα δόντια, η επιλογή ήταν συγκεκριμένη. Φαίνεται ότι υπήρχε ιδιαίτερη προτίμηση για τα γαστερόποδα καθώς και για τα Gardium και τα Dentalium.

Τα μορφοποιημένα αντικείμενα περιλαμβάνουν τα περιπάτα και τις χάντρες.

Τα περιπάτα αποτελούν τα πιο επεξεργασμένα αντικείμενα κόσμησης και είναι κατά κανόνα σπάνια. Οι πιο συνηθισμένες μορφές είναι επιμήκεις, ωοειδείς και ορθογώνιες. Η διάτρηση γίνεται συνήθως στη μικρή πλευρά. Συχνά είναι διακοσμημένα από εγχυράξεις τοποθετημένες με πολλή φροντίδα, ή απεικονίσεις ζώων.

Παρατηρούμε δύο τύπους περιπτών: τα απλά περιπάτα, όπως ένα διάτρητο χαλκί ή ένα θραύσμα οστού, και τα επεξεργασμένα περιπάτα, λειασμένα ή εγχάρακτα. Ο διάκοσμός τους είναι κυρίως γεωμετρικός ή ρεαλιστικός, με θέματα ανάλογα με αυτά που συναντάμε στα κινητά έργα τέχνης, όπως ερπετά, ψάρια, πουλιά, γυναικεία σιλουέτα κλπ. Στα περιπάτα επίσης ανήκουν και τα ειδώλια που φέρουν σπή.

Οι χάντρες είναι μικροαντικείμενα σφαιρικού ή ημισφαιρικού σχήματος, δουλεμένα σε χαυλιόδοντα, κόκαλο, κέρατο ελαφοειδών, και σπάνια σε πέτρα. Η διάτρηση γινόταν με μεγάλη φρον-

τίδα και ιδιαίτερη τεχνική. Στην Ωρινάνια συναντάμε τις χάντρες κατά χιλιάδες, σε συγκεκριμένες μάλιστα θέσεις βρέθηκαν χάντρες σε διάφορα στάδια κατασκευής, γεγονός που μας πληροφορεί για τις τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν. Σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα οι χάντρες μιμούνται μορφές ή αφηρημένες απεικονίσεις της παλαιολιθικής τέχνης, όπως την εγχάρακτη γυναικεία σιλουέτα, γνωστή από τις σχιστολιθικές πλάκες της θέσης Gonnardsdorf της Ρηνανίας. Επιβεβαιώνεται έτσι ο συμβολικός χαρακτήρας των αντικειμένων κόσμησης καθώς και αυτός των έργων τέχνης, για τα οποία θα γίνει λόγος παρακάτω.

Στον ελλαδικό χώρο η κόσμησις δεν έχει ακόμα μελετηθεί. Από τη μνεία όμως που γίνεται στις δημοσιεύσεις φαίνεται ότι διάτρητοι κυνόδοντες κόκκινου ελαφιού καθώς και όστρατα των ειδών *Cyprina peritæa* και *Dentalium* δεν απουσίαζαν από τις θέσεις της Ύστερης Παλαιολιθικής, όπως π.χ. το κλειδί της Ηπείρου.

Ornaments

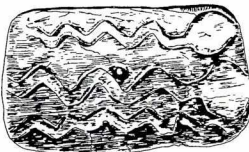
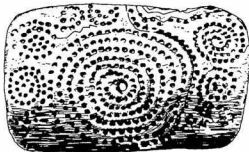
G. Kourtesi-Filippakis

Ornaments appear in the beginning of the Late Palaeolithic. They mainly come from burials but also from dwellings and comprise natural finds and shaped articles.

Animal teeth are the oldest ornaments and come from certain animals such as fox, wolf, bear. The canines and incisors are preferred, which bear a hole at the fang and an incised decoration.

Sea-shells form another important group. Palaeolithic man was collecting fossilized sea-shells, however live species were always more numerous. The presence of sea-shells is indicative of emigration, exchange and broader contacts of the Palaeolithic population. The shaped objects comprise pendants and beads. The pendants are rare, they appear in a variety of shape and have an incised geometric or realistic decoration with the representation of animals, reptiles and birds.

Figurines, mainly female, also belong to pendants. The beads have a spherical or hemispherical shape and are made of animal raw materials. They are found by thousands in Palaeolithic sites and they rarely copy forms of abstract representations of Palaeolithic art. In Greece, ornaments occur in sites of the Late Palaeolithic, such as at Kleidi in Epirus.

Διάτρητο πλαιδίον από χαλιόδοντα μομούθ με σπειροειδή διάκοσμο και απεικονίσεις ερπετών από τη θέση Malta, Σίπρια. (Κατά J. Jelínek).

Βιβλιογραφία

- Hahn J., 1972. 'Aurignacian signs, pendants and art objects in Central and Eastern Europe'. *World Archaeology*, 3-3.
- Taborin Y., 1989. 'La parure paléolithique'. in: Mohen J. P., ed., 1989.
- Taborin Y., 1993. *La parure en coquillage au Paléolithique*. Paris.